

Згодом ще двічі (17.10.1779 та 30.01.1780) отримував від предводителя повітового дворянства В. Кочубея паспорт для мандрівки до святих місць Москви, Петербурга, Кисва. Після тяжкої хвороби під час подорожі він знову повернувся на батьківщину.

Архіви: ЦДІАК України, ф. 59, оп. 1, спр. 7172.

Р. М. Лякіна.

МАЛАНЮК Євген Филімонович [20.01 (1.02).1887, с. Архангород Єлисаветградського пов. Херсон. губ., тепер смт Новоархангельськ Новоархангельського р-ну Кіровоград. обл. — 16.02.1968, Нью-Йорк, похований у штаті Нью-Джерсі, Бавнд Брук, цвинтар св. Андрія Первозванного] — письменник, літературознавець, культуролог, історіософ.

Н. в сім'ї селянина Филімона Маланюка, котрий, завдячуючи самоосвіті, вибився в нар. учителі. Мати — Гликерія Маланюк походила зі збіднілої родини чорногорця Якова Стоянова. Дружина — Богуміла Маланюк (з

роду Савицьких). Син — Богдан Маланюк, доцент архітектури, живе у Празі. Навч. у Єлисаветградському земському реальному уч-щі (1906—14). 1914 вступив до Петерб. ун-ту і політех. ін-ту, але з початком Першої світової війни був зарахований на навчання у Київ. військ. уч-ще (1914—15). З січня 1916 по лютий 1917 перебував на офіцерських посадах 2-го Туркестанського стрілкового полку 3х. фронту. Був командиром однієї з кращих у полку кулеметної сотні. З квітня 1917 по листопад 1920 — в армії УНР: начальник дислокаційної частини Ген. штабу, ад'ютант начальника оперативного відділу, а згодом командуючого армії Василя Тютюнника. З листопада 1920 до 1923 перебував у таборах військовополонених у Польщі (Стрілково, Шипьорно, Каліш).

Писати вірші, як свідчить одна із поетових біографій (1932), почав ще в реальному уч-щі (1913), проте лише потрясіння поразкою УНР зробило його поетом. У таборах вів активну літ. і культурно-просвітницьку діяльність. Редагував часопис "Всім", був одним із засн. і редакторів журн. "Веселка" (1922—23). Посзі та літ.-критичні статті М. друкувалися в численних укр. і польс. виданнях. У м. Каліші виійшла окремою книгою літературознавча праця "Думки про мистецтво" (1923) та збірка поезій "Озимина" (1923), яка під однією обкладинкою об'єднала творчість М., М. Селегія та М. Осики. Ще з таборів зав'язалися до-

брі творчі й ширі людські стосунки М. з польс. письменниками Ю. Тувімом, Я. Івашкевичем, Я. Лехонем, Л. Подгурським-Окуловим, К. Венжинським та ін.

1923 почав навчання на інженерному ф-ті Укр. госп. академії (м. Подебради, Чехія), яку закінчив із дипломом інженера-гідротехніка (1928). Захоплювався європ. л-рою, вітчизняною та світовою історією, культурологією, філософією. Подебрадський період позначений виходом у світ поетичних збірок "Стиллет і стилос" (1924), "Гербарій" (1926), "Земля й залізо" (1930). Виступав з численними доповідями на студентських зібраннях у Подебрадах, Празі; співпрацював з десятками журналів, альманахів, газет. Його найближче літ. оточення — Ю. Дараган, Л. Мосендз, М. Чирський, М. Мухін, Н. Лівницька-Холодна, У. Самчук, О. Ольжич, О. Теліга, О. Лятуринська та ін. Письменник налагодив зв'язки з чеськими митцями, серед яких Ф. Шальда, Й. Махар, Ф. Галас, В. Фіала, К. Бохожак та ін. В історії укр. л-ри М. справедливо вважають одним із відомих діячів Празької поетичної школи.

1925 одружився зі студенткою-медичкою Зоєю Равич, проте 1929 цей шлюб розпався.

1929 М. залишив Чехо-Словаччину. У пошуках роботи та з метою нострифікації диплома письменник переїхав до Польщі. У Варшаві йому вдалося знайти посаду інженера-гідротехніка, а надалі працював викладачем

рос. мови у військ. академії, викладачем математики в укр. гімназії тощо. Тут зустрів свою дружину Богумілу. Продовжував активну роботу на літ.-мистецькій ниві.

Навколо М. та Ю. Лили об'єдналися укр. письменники, створили літ. групу під назвою "Танк". До неї входили Н. Лівницька-Холодна, Л. Чикаленко, А. К. Коломиєць, Ю. М. Косач, П. Лукасевич, А. Крижанівський. Частими гостями "танківців" були Б. І. Антонич та С. Я. Гординський. Після виходу у світ першого числа журн. "Ми", який видавали члени групи "Танк", М., через суперечності серед укр. еміграції, порвав з нею. У 30-х рр. ще тіснішають стосунки М. з Д. І. Донцовим та редагованим ним "Вісником". У періодичних виданнях і збірниках з'являються рецензії, статті, переклади М. Поет брав активну участь у літ. дискусіях, виступав з доповідями. Вивчав античну, рос., рідну та європейські л-ри. Опублікував розвідки про творчість Шальді, П. О. Куліша, М. В. Гоголя, Т. Г. Шевченка, Я. І. Щоголева, І. О. Буніна, М. П. Бажана, М. С. Гумільова. Вийшли у світ збірки поезій "Земна Мадонна" (1934) та "Перстень Полікрата" (1939). Традиційна для поета тема України отримує у них поглиблене філос. осмислення. Поет намагався в істор. минулому дошукатися не лише ідеалів державотворення часів княжої та козацької доби, але і знайти відповідь на

причини сучасних — пораженства, “розслабленості ледачої”, “рабської крові”, розспіваності. Обраний письменником спосіб худож. осмислення істор. долі України та її народу отримував неоднозначні відгуки у критиці. Із середини 30-х рр. письменника час від часу звинувачували у нелюбові до Вітчизни. В Україні його називали фашистом і націоналістом, а в еміграції “східняком” і “москалем”. Образ України у творчості М. був не однотонним. У поетичному світобаченні письменника Батьківщина постає вічно яснозорою степовою Елладою, вражає “царгородським золотом” і міццю “візантійської міді”, захоплює “варязькою сталлю”. Так само динамічний і образ ліричного героя його поезій, який еволюціонує від бажання володіти в ім’я України “стиснутим злом свяченим мечем” (1923) до усвідомлення кінцевої потреби в ім’я все тієї ж Батьківщини “Меча Духовного” (1940).

Письменник пильно стежив за життям своєї Батьківщини. Відгукувався на події голодомору, репресій. Був уважним до творчості укр. письменників — М. Т. Рильського, М. К. Зерова, М. Г. Куліша, П. П. Филиповича, М. О. Драй-Хмари, М. Г. Хвильового, Ю. І. Яновського. На поч. 30-х рр. М. працював над підручником з історії укр. л-ри, продовжуючи роботу і в період війни (доля рукопису не відома). Одночасно М. працював над монографією “Гоголь” (зберегла-

ся лише перша частина в архіві сина письменника у Празі).

Розв’язка Другої світової війни змусила поета залишити Польщу, а згодом Чехію і шукати захистку в таборах переміщених осіб на території Німеччини. Дружина і син залишилися в Чехії, і письменник до останніх своїх днів підтримував сім’ю. У таборах він був серед засновників письменницької орг-ції МУР (Мистецький укр. рух), викладав математику та укр. л-ру в таборівій гімназії. А влітку 1949 відбув у третю свою еміграцію до США, де згодом знайшов роботу за фахом і до виходу на пенсію (1962) працював у Нью-Йорку у креслярському бюро. Був одним із членів-засновників письменницької орг-ції “Слово”. Його поезія 50—60-х рр. позначена самозаглибленістю, у ній відчутно проступав ліричний струмінь. Вийшли збірки поезій “Влада” (1951), “П’ята симфонія” (1953), “Поезії в одному томі” (1954; до цього однотомника вибраного було включено нову збірку поезій “Проша”), “Остання весна” (1959), “Серпень” (1964). Поет ще за життя підготував до видання і свою останню книгу поезій “Перстень і посох”, але побачити світ їй судилося лише після його смерті (Мюнхен, 1972). Філософ. осмислення традиційної для довоєнної поезії теми долі України вилилося в таких ґрунтовних дослідженнях культурологічного та історіософічного плану, як “Нариси з історії нашої культури” (1954), “До проблем больше-

визму" (1956), "Illustrissimus Dominus Mazera" (1959), "Малоросійство" (1964), "Єдинонеділімство" (1964), у яких письменник торкнувся найболючіших тем буття укр. нації. Названі праці, як і його доробок як літературознавця, есеїста, історіософа, дослідника культури, він видав у 2-х томах "Книги спостережень" (Торонто, Канада, вид-во "Гомін України". — 1962. — Т. 1; 1966. — Т. 2.). Підготовлена письменником 3-я книга прози залишилася неопублікованою. М. упорядкував і підготував до видання твори Юрія Клена в 3-х томах (Торонто, 1960), твори Оксани Лятуринської.

1962 здійснив поїздку до Польщі. В 1965 поета відвідав у Нью-Йорку син Богдан, а у 1967 вони разом мандрували Францією та Італією. Твори М. перекладено нім., чес., рос., польс., англ., словацькою, сербською та ін. мовами.

З нагоди 100-річчя з дня народження М. Ін-т л-ри ім. Т. Г. Шевченка НАН України та Кіровоградський пед. ун-т ім. В. Винниченка провели міжнар. наук. конференцію "Євген Маланюк: література, історіософія, культурологія" (травень 1997). Ювілейні заходи було проведено в Празі, Варшаві, Нью-Йорку та ін. зарубіжних містах. На батьківщині поета в смт Новоархангельську на центр. вулиці встановлено погруддя письменника, а на приміщенні колишнього реального уч-ща в Кіровограді — меморіальну дошку. Вулиці ім.

Є. Маланюка відтепер є в Новоархангельську та Кіровограді, а Торговицька середня школа, що в Новоархангельському р-ні, носить ім'я поета.

Тв.: Озимина (разом з М. Селегієм та М. Осикою). — Каліш, 1923; Думки про мистецтво. — Каліш, 1923; Стилєт і стилос. — Подебради, 1925; Гербарій. — Гамбург, 1926; Земля і залізо. — Париж, 1930; Земна Мадонна. — Львів, 1934; Hellada Sterowa. — Варшава, 1936; Перстєнь Полікрата. — Львів, 1939; Вибрані поезії. — Львів; Краків, 1943; Крути. Народини нового українця. — Прага, 1943; Влада. — Філадельфія, 1951; П'ята симфонія. — Філадельфія, 1954; Поезії в одному томі. — Нью-Йорк, 1954; Нариси з історії нашої культури. — Нью-Йорк, 1954; До проблем большевизму. — Нью-Йорк, 1956; Малоросійство. — Нью-Йорк, 1959; Остання весна. — Нью-Йорк, 1959; Illustrissimus Dominus Mazera. — Нью-Йорк, 1960; Книга спостережень. — Торонто, 1962. — Т. 1; Серпень. — Нью-Йорк, 1964; Ewhen Malaniuk. — Париж, 1965; Книга спостережень. — Торонто, 1966. — Т. 2; Перстєнь і посох. — Мюнхен, 1972; Земна Мадонна. — Братислава, 1991; Поезії. — К., 1992; Поезії. — Львів, 1992; Невичерпальність: Поезії, статті. — К., 1997; Книга спостережень: Статті про літературу. — К., 1997.

Лит.: Маланюк Євген // ЕУ: Словникова частина. — Львів, 1994. — Т. 4. — С. 1445; Маланюк Євген Филимонович // УЛЕ.

— К., 1995. — Т. 3. — С. 272—273; Войчишин Юлія. “Ярий крик і біль тужавий ...”. — К., 1993; Куценко Л. Боян степової Еллади. — Кіровоград, 1993; Куценко Л. Чеськими слідами Євгена Маланюка // Панченко В., Куценко Л. Подорож до двох вигнанців. — Кіровоград, 1996; Куценко Леонід. “Ні, вже ніколи не покаюся...”: Євген Маланюк: історія ісходу. — Кіровоград, 1997; Євген Маланюк: У 15-річчя з дня смерті. — Філадельфія, 1983; Бойчук Б. Майстер залізного слова // Укр. літ. газета. — 1957. — Ч. 2; Державин В. Поет своєї епохи // Там само; Дивнич Ю. (Лавріненко). 60-ліття Євгена Маланюка // Там само; Славутич Яр. Історіософія Євгена Маланюка // Північне сяйво. — Едмонтон, 1967; Кравців Б. Лірика Євгена Маланюка // Сучасність. — 1968. — Серпень; Ромаїненчук Б. Євген Маланюк — “кривавих шляхів апостол” // Естафета. — Нью-Йорк; Торонто, 1970. — Січень; Нервлий М. Муза болю, сумніву і гніву // Літ. панорама. — К., 1990; Салига Т. Поезія Євгена Маланюка // ЗНТШ. — Львів, 1992; Харчук Р. “Вчини мене бичем Твоїм ...” // Слово і час. — 1992. — № 8; Лисенко Н. “... І ярий дух” // Вітчизна. — 1992. — № 5—6; Ільницький М. Степове прокляття України: історіософія поезії Маланюка // Дивослово. — 1993. — № 7; Сивокінь Г. Авторська ментальність і біографія у творчості Євгена Маланюка // Дивослово. — 1994. — № 8; Баран О. “Бард неспокою

раси”: Про деякі філософські підстави українського націоналізму // Баган Олег та ін. Лицарі духу. — Дрогобич, 1996; Куценко Л. “На хресті слова розіп’ятий” // Є. Маланюк. Невичерпальність. — К., 1997.

Архіви: Особистий архів поета зберігається в архіві УВАН у Нью-Йорку та частково у домашньому архіві його сина Богдана у Празі; ЦДАВО України, ф. 1073—1078, 3563, 3634, 3859, 3893, 3900, 3903, 3972, 4465; ЦДВІА Росії, ф. 3424; Держ. Архів Кіровоград. обл., ф. 669, 60; ЦДІАЛ України, ф. 309; Архів Нац. б-ки у Варшаві. Особистий архів Д. Донцова (листування з Д. Д. та ЛНВ і “Вісником”); Літ. архів музею чеської л-ри в Празі. Архів В. Дорошенка (листування з В. Д. 1926—1944 рр.).

Іконографія: Є. Маланюк: У 15-річчя з дня смерті. — 1983; Є. Маланюк. Земна Мадонна. — Братислава, 1991; Є. Маланюк. Невичерпальність. — 1997.

Погруддя поета в смт Новоархангельську (1997), скульптори В. Френченко та А. Мацієвський; меморіальна дошка з барельєфом письменника на будинку колишнього реального училища в Кіровограді (1997), скульптори В. Френченко, А. Мацієвський; скульптурний портрет Є. Маланюка роботи С. Литвиненка (США).

Л. В. Куценко.

МАЛЬОВАННИЙ Олександр Михайлович (1.07.1921, м. Дружківка Донец. обл.) — історик.